

DOI: 10.20535/kpissn.2025.2.331288

УДК 519.2+004

П.П. Маслянюк^{1*}, С.С. Мірко¹¹КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ, Україна

*corresponding author: masliankop@gmail.com

РОЗМІРКОВО-ПОШУКОВИЙ АЛГОРИТМ ПОШУКУ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ НА МНОЖИНІ СУДОВИХ РІШЕНЬ СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ

Проблематика. Необхідність розробити розмірково-пошуковий алгоритм, який здатний автоматизувати пошук і генерацію контекстно-обґрунтованих правових позицій та алгоритм генерації правових позицій судових рішень з наявних судових рішень в судочинстві України, що є підготовчим етапом для розмірково-пошукового алгоритму.

Мета дослідження. Розробити концепт розмірково-пошукового алгоритму, який здатний автоматизувати пошук і генерацію контекстно-обґрунтованих правових позицій. Розробити й реалізувати алгоритм генерації правових позицій судових рішень, наявних у судовій системі України.

Методика реалізації. Розроблення концепту моделі розмірково-пошукового алгоритму із трьома основними компонентами: пошуку, формування альтернатив і генерації відповіді. Розроблення та реалізація алгоритму генерації правових позицій судових рішень, який здійснює пошук використаних правових норм, декомпозицію судових рішень у послідовність дій та генерацію правових позицій.

Результати дослідження. Розроблено математичну модель алгоритму генерації правових позицій судових рішень, який забезпечує автоматичне формування бази структурованих правових позицій. Здійснено валідацію алгоритму генерації правових позицій судових рішень методом порівняння результатів аналізу алгоритму та наявних правових позицій у Базі правових позицій Верховного Суду України (ВСУ).

Висновки. Обґрунтовано необхідність автоматизації пошуку і генерації контекстно-обґрунтованих правових позицій. Запропоновано концепт розмірково-пошукового алгоритму, який здатний автоматизувати пошук і генерацію контекстно-обґрунтованих правових позицій. Реалізовано алгоритм генерації правових позицій із застосуванням великих мовних моделей і методів Data Science, валідація якого засвідчила відповідність результатів наявним позиціям ВСУ.

Ключові слова: правова позиція; судові рішення; розмірково-пошуковий алгоритм; великі мовні моделі; NLP; Data Science; автоматизація судочинства.

Вступ

Проблема пошуку правових позицій у сфері судочинства України має комплексний між-дисциплінарний характер і поєднує аспекти права, філософії, системного аналізу та науки про дані (Data Science). Одним із перспективних напрямів вирішення завдань генерації правових позицій у судочинстві України є системна інженерія таких систем і окремих застосунків генерації правових позицій на основі методів і моделей штучного інтелекту (ШІ).

Щодо застосування ШІ у судочинстві, то тут ми спираємось на дослідження авторитетних науковців і практиків у сфері права, що систематизовані та проаналізовані у роботі судді Касаційного адміністративного суду у складі ВСУ, доктора юридичних наук, професора Яна Берназюка [1].

Можливість генерації правових позицій на основі ШІ для усіх учасників судочинства у конкретних справах на всіх стадіях судочинства суттєво прискорює процес підготовки судового рішення.

Пропозиція для цитування цієї статті: П.П. Маслянюк, С.С. Мірко, “Розмірково-пошуковий алгоритм пошуку правової позиції на множині судових рішень судочинства України із застосуванням великих мовних моделей”, *Наукові вісті КПІ*, № 2, с. 7–17, 2025. doi: 10.20535/kpissn.2025.2.331288

Offer a citation for this article: P.P. Maslianko, S.S. Mirko, “Rational search algorithm for searching for a legal position in a set of judicial decisions of the judiciary of Ukraine using large language models”, *KPI Science News*, no. 2, pp. 7–17, 2025. doi: 10.20535/kpissn.2025.2.331288

Судочинство в Україні де-юре не ґрунтується на прецедентному праві, тим не менше на практиці правові позиції ВСУ активно застосовують нижчі інстанції [2]. Утім, такі правові позиції не завжди містять чітке обґрунтування або алгоритм, на основі якого були ухвалені, що ускладнює їхнє правильне застосування іншими судами.

Однією з особливостей функціонування ВСУ є можливість відступу від раніше ухвалених правових позицій – суд може або повністю змінити свій висновок, або уточнити його, використовуючи різні методи тлумачення правових норм [1]. Це створює додаткові труднощі для суддів, які мають орієнтуватися на актуальні правові позиції під час ухвалення рішень, оскільки до моменту розгляду справи позиція ВСУ може змінитися [3].

Інформатизація судових процесів ускладнюється необхідністю ефективного пошуку актуальних правових позицій та їх контекстного обґрунтування. Наявні системи пошуку часто не можуть оперативної і точно надати потрібну інформацію через обмежену функціональність, що значно ускладнює роботу адвокатів, суддів та інших учасників судового процесу [1, 2].

З погляду наукової та інженерної складових наявні системи для пошуку правових позицій побудовані переважно на основі алгоритмів «мішка слів» і метаданих, які надають обмежений функціонал для пошуку документів. Хоча такі підходи дозволяють систематизувати і структурувати інформацію, вони не забезпечують глибокого розуміння юридичних текстів, оскільки не можуть ефективно розпізнавати семантично предметні зв'язки між правовими позиціями. Під терміном «семантично предметні зв'язки» ми маємо на увазі семантичні конструкції правничої сфери й конкретні відношення між юридичними категоріями цієї предметної області, які застосовують для формалізації тих чи інших правових позицій. Відсутність релевантних алгоритмів для допомоги у формуванні висновку щодо застосування існуючих правових позицій або допомоги у формуванні нової правової позиції на основі існуючих обмежує здатність наявних систем адаптуватися під потреби користувачів і вимагає значних затрат часу й ресурсів для оброблення та аналізу судових рішень [2]. Отже, підходи й моделі обробки природної мови і ШІ є важливими для створення нових систем і застосунків, які здатні більш точно генерувати правові позиції та швидко адаптуватися до змін у правовому полі України.

Ця стаття спрямована на розробку алгоритму пошуку контекстно-обґрунтованої правової позиції, який буде ґрунтуватися на актуальних даних правових позицій ВСУ, законодавства і кодексів. Використання сучасних технологій Data Science та великих мовних моделей (Large Language Model (LLM)) дозволить розробити науково-обґрунтований алгоритм, який автоматизує пошук релевантних правових позицій на основі відкритих баз даних судових рішень України. Алгоритм стане важливим інструментом для прискорення та оптимізації процесів судочинства в Україні за рахунок більш прозорого прийняття контекстно-обґрунтованих судових рішень на всіх рівнях судової системи.

Постановка задачі

Метою цього дослідження є розроблення моделі розмірково-пошукового алгоритму пошуку контекстно-обґрунтованої правової позиції для законодавчо встановлених видів результатів судочинства України і розроблення моделі та алгоритму підготовки даних для роботи розмірково-пошукового алгоритму. Розмірково-пошуковий алгоритм та алгоритм підготовки даних мають враховувати актуальні правові позиції ВСУ, закони і кодекси, а також забезпечити систематичний чіткий процес пошуку релевантних правових позицій, застосовуючи сучасні технології Data Science і LLM.

Предметом цього дослідження є розроблення моделі розмірково-пошукового алгоритму пошуку контекстно-обґрунтованої правової позиції для законодавчо встановлених видів результатів судочинства України і реалізація алгоритму підготовки даних для розмірково-пошукового алгоритму, який генерує правові позиції на основі аналізу судових рішень, прийнятих судами України.

У цій статті під терміном «розмірково-пошуковий алгоритм пошуку правової позиції» ми розумітимемо науково обґрунтовану модель автоматизації процесу пошуку релевантних правових позицій на множині судових рішень, що охоплює всі потрібні класи сутностей процесу пошуку і відношення між ними. Призначення розмірково-пошукового алгоритму пошуку правової позиції – імплементація системи пошуку контекстно-обґрунтованих правових позицій на множині судових рішень судочинства України [2].

Модель розмірково-пошукового алгоритму NLP-системи пошуку контекстно-обґрунтованої правової позиції на множині судових рішень судочинства України

Розмірково-пошуковий алгоритм концептуальної моделі NLP-системи пошуку контекстно-обґрунтованої правової позиції на множині судових рішень судочинства України, що ґрунтується на модифікованому бізнес-профілі Еріксона–Пенкера [2], складається із трьох компонентів для формування і формалізації правової позиції (рис. 1).

Компонент пошуку дозволяє агенту розмірково-пошукового алгоритму знаходити правові позиції у зовнішній базі знань. Компонент формування альтернатив дозволяє агенту створити дерево альтернатив, за допомогою якого можна вирішити поставлену задачу користувача. Компонент відповіді створює відповідь з наявного дерева альтернатив і відсікає з нього невалідні альтернативи. Ці три компоненти використовують чотири незалежні LLM:

1) LLM альтернатив створює дерево альтернатив вирішення поставленої задачі на основі поставленої задачі та знайдених правових позицій;

2) LLM валідації перевіряє дерево альтернатив на відповідність і релевантність альтернатив до поставленої задачі;

3) LLM відповіді генерує відповідь на основі поставленої задачі та провалідованого дерева альтернатив;

4) LLM агрегації вибирає найкращу альтернативу із згенерованого дерева альтернатив, щоб повернути як результат роботи Компонента формування альтернатив.

Кожна з описаних LLM має доступ до бази структурованих правових норм для забезпечення їх коректного розуміння та застосування.

Цикл зі створення, обрізки та нарощення дерева альтернатив створює ефект саморефлекторного мислення алгоритму.

Компонент «Пошук». Для пошуку агент передає у компонент пошуку метадані пошуку правових позицій і запит пошуку, який може складатися із ключових слів і фраз. Цей компонент повертає статус пошуку і кількість релевантних правових позицій до пошукового запиту, на основі чого агент ухвалює рішення щодо своїх наступних дій. Знайдені правові позиції передаються у компонент формування альтернатив після його виклику. Цей компонент

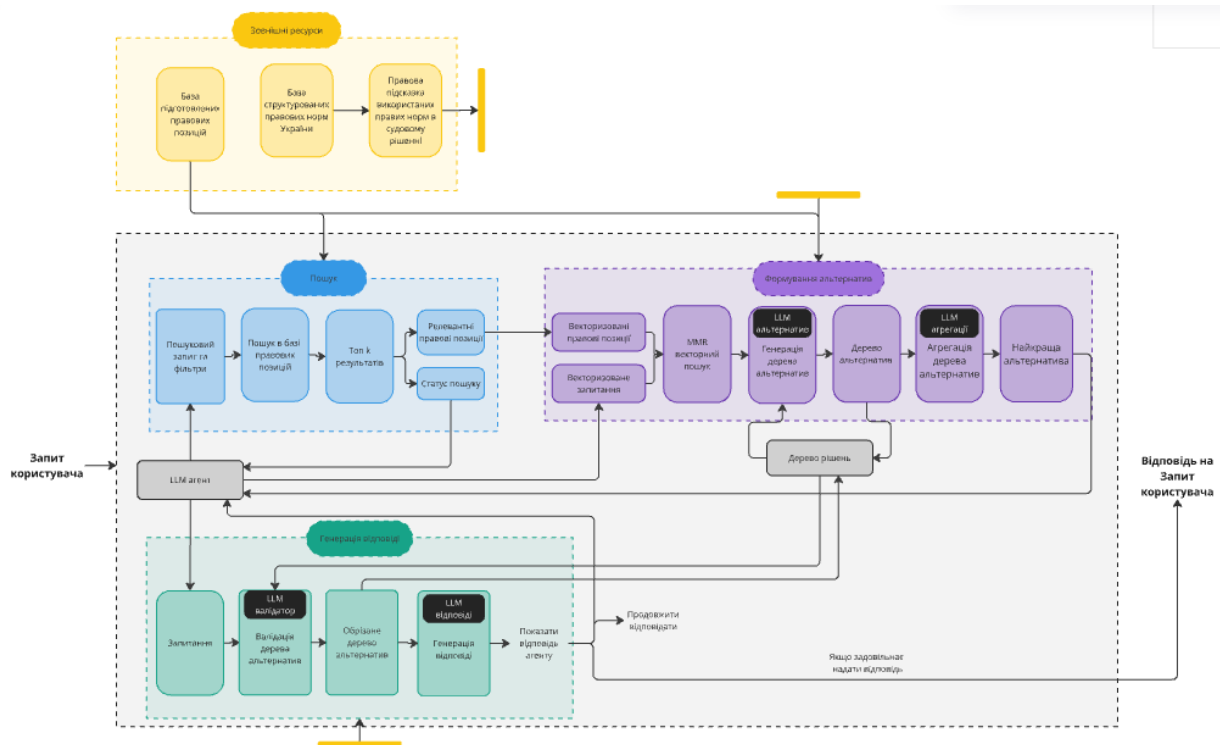

Рис. 1. Модель розмірково-пошукового алгоритму

викликається на початку роботи розмірково-пошукового алгоритму для його ініціалізації.

Компонент «Формування альтернатив».

На першому етапі роботи цей компонент переранжує список релевантних правових позицій для їх використання як LLM-альтернатив. Переранжування на основі Maximal Marginal Relevance (MMR) дозволяє реалізувати дві складові: 1) знайти найбільш релевантні правові позиції до поставленої задачі; 2) прибрати схожі правові позиції для створення якомога більш розгалуженого дерева альтернатив. LLM альтернатив на основі переранжованих правових позицій генерує дерево альтернатив або нарощує альтернативи на наявне дерево. Дерево альтернатив зберігається після кожної ітерації алгоритму для його наступного використання під час генерації остаточної відповіді. Компонент виконує агрегацію дерева альтернатив за допомогою LLM-агрегації, щоб вибрати найкращу альтернативу з дерева альтернатив. Отримана альтернатива повертається як результат роботи компонента, на основі поверхневої альтернативи агент приймає рішення щодо своїх наступних дій.

Компонент «Генерація відповіді». На початку роботи цей компонент валідує дерево альтернатив, прибираючи зайві нерелевантні гілки за допомогою LLM-валідації. Це дозволяє LLM-відповіді не використовувати невалідні й помилкові альтернативи під час формування остаточної відповіді. Провалідоване дерево альтернатив зберігається в алгоритмі для його подальшого нарощування в компоненті формування альтернатив. Далі LLM-відповіді генерують остаточну відповідь на поставлене завдання користувача. Остаточна відповідь повертається як результат роботи компонента до агента, який приймає рішення про завершення роботи й повернення відповіді користувачу, або про продовження генерації відповіді.

Підготовка даних для розмірково-пошукового алгоритму

Підготовка даних для роботи розмірково-пошукового алгоритму полягає в генерації правових позицій на основі раніше ухвалених судових рішень і збереженні згенерованих правових позицій у базі даних правових позицій судових рішень. Базу даних правових позицій судових рішень розмірково-пошуковий алгоритм використовує для пошуку релевантних правових позицій для генерації правової позиції у конкретній справі користувача.

Розмірково-пошуковий алгоритм оперує правовими позиціями замість повних текстів судових рішень. Це зроблено для того, щоб зменшити вплив нерелевантного та загального контенту судових рішень на прийняття рішень LLM, та для того, щоб збільшити кількість розглядуваних правових ситуацій. Генерація правових позицій судового рішення реалізується через послідовність етапів, зображених на рис. 2.

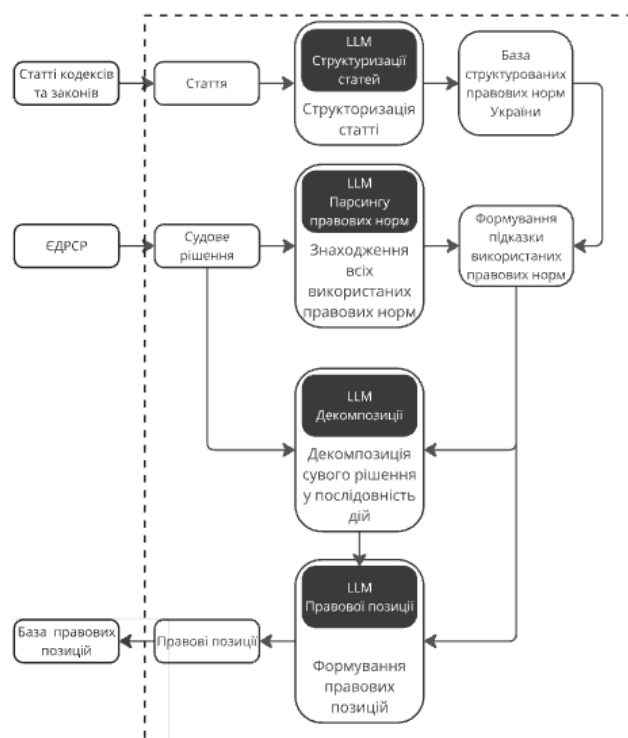

Рис. 2. Алгоритм генерації правових позицій судових рішень

На першому етапі формування правової позиції з кожного судового рішення знаходяться усі посилання на правові норми, які були в ньому використані, за допомогою LLM-парсингу правових норм. Посилання на правову норму складається з таких елементів:

- назви кодексу чи закону, в якому закріплено правову норму;
- номери статті, в якій описано правову норму;
- номери частини статті;
- номери пункту статті;
- номери підпункту статті.

Цей етап потрібний для формування підказки для LLM, оскільки у внутрішніх знаннях LLM не має достатніх знань щодо інтерпретації, наприклад, «ст. 234 ч. 2 КПК» або «стаття 234 частина 2 КПК». Через це треба передавати такі

знання разом із судовим рішенням, щоб LLM мала змогу коректно інтерпретувати й використовувати посилання на правові норми.

Щоб забезпечити змістові підказки, потрібно заздалегідь створити базу структурованих правових норм, де кожна частина статті правової норми може бути знайдена окремо від інших (тобто якщо в судовому рішенні вказано «ст. 234 ч. 2 КПК», то LLM отримає в підказці текст, який стосується 2-ї частини 234 статті Кримінально процесуального кодексу, а не увесь текст 234-ї статті).

На другому етапі сформована підказка буде використовуватися для декомпозиції судового рішення у послідовність дій ключових сутностей судового рішення. Кожний елемент послідовності включає:

- назву сутності, яка виконує дію — вказується суб'єкт, який є джерелом чи виконавцем конкретної дії у рішенні;
- опис дії — коротко формулюється, яку саме дію було вчинено;
- роз'яснення дії — деталізується, чому ця дія відбулася і які її наслідки;
- підстави для дії — зазначаються правові, фактичні або процесуальні підстави, що зумовили цю дію;
- результат дії — описується наслідок дії, який має юридичне або практичне значення;
- роз'яснення підстав для результату — обґрунтовуються правові, фактичні або процесуальні підстави, що зумовили такий результат.

Після знаходження послідовності дій судового рішення відбувається наступний, третій етап. Послідовність дій потрапляє у LLM правової позиції, де формується єдиний висновок про коректне застосування правових норм та їх взаємодію, — правова позиція. Правова позиція судового рішення складається з таких елементів:

- опису правової позиції — текст або концепція, що виражає конкретне правове тлумачення, думку або судове рішення щодо певної правової проблеми чи питання. Правова позиція показує, як конкретні правові норми застосовувалися або тлумачилися в судовому рішенні, а також визначає, яке рішення було прийняте щодо спору, і дає підґрунтя для подальшого застосування норм у подібних випадках;
- посилань на використані правові норми — конкретні посилання на статті законодавства (кодекси, закони), на основі яких сформовано правову позицію. Посилання на статті кодексів є важливими для того, щоб показати, які конкретні правові норми використовувалися

для обґрунтування і прийняття судового рішення. Це забезпечує правову легітимність позиції та створює зв'язок між загальними правовими нормами та їх практичним застосуванням.

Судове рішення здебільшого містить декілька правових позицій — це пов'язано переважно з необхідністю комплексного вирішення правового спору, який охоплює різні аспекти фактичних обставин і застосування норм матеріального та процесуального права.

Правові позиції зберігаються у базі даних для їх пошуку й використання розмірково-пошуковим алгоритмом під час розгляду і вирішення правової ситуації користувача.

Математична модель алгоритму генерації правових позицій судових рішень

Алгоритм підготовки даних для розмірково-пошукового алгоритму можна розбити на кілька кроків, кожний з яких формалізує процес вилучення релевантних правових норм і створення правових позицій. Завдання алгоритму — забезпечити ефективний компактний набір даних для аналізу й використання LLM, зберігаючи всі релевантні аспекти правової інформації.

Алгоритм починає роботу зі знаходження у судовому рішенні J усіх використаних посилань на правові норми. Набір таких посилань утворює сутність ULNL (Used Legal Norms Links):

$$ULNL = \{ulnl_1, ulnl_2, \dots, ulnl_i \dots ulnl_{m_n}\}, \quad (1)$$

де $ulnl_i$ — посилання на правову норму у форматі з визначенням усіх потрібних атрибутів для її ідентифікації;

m_n — кількість знайдених посилань у судовому рішенні.

Отримання сутності ULNL можна записати таким чином:

$$ULNL = LLM(P_{used\ legal\ norms}(J)), \quad (2)$$

де $P_{used\ legal\ norms}$ — інструкції щодо знаходження усіх посилань на правові норми у судовому рішенні; LLM — велика мовна модель, яка обробляє промт. Вона отримує цей промт і генерує відповідь, що ґрунтується на вказівках із промту.

Отримана сутність ULNL використовується для формування підказки T для правильної інтерпретації посилань на правові норми під час створення правової позиції. Формування підказки T можна записати так:

$$T = \sum_{ulnl_i \in ULNL} Search(ulnl_i, B_{legal\ norms}), \quad (3)$$

де $Search(ulnl_i, B_{legal\ norms})$ позначає процес пошуку правової норми за посиланням $ulnl_i$ у базі правових норм $B_{legal\ norms}$.

Отже, T є об'єднанням усіх правових норм, знайдених за ULNL.

Маючи сформовану підказку T , алгоритм може розпочати аналіз тексту судового рішення. На цьому етапі алгоритм розкладає судові рішення на послідовність дій учасників процесу. Послідовність дій судового рішення позначають як CACD (Chain of Actions of a Court Decision).

CACD можна визначити як

$$CACD = \{a_i | i = 1, 2, \dots, m_a\}, \quad (4)$$

де m_a — кількість знайдених дій у судовому рішенні.

CACD використовують для структурованого подання судового рішення. Це знижує обсяг несуттєвої інформації й фокусує модель на основних правових аспектах, які забезпечують релевантне тлумачення. Процес знаходження правових норм із судового рішення можна записати формулою

$$CACD = LLM(P_{decompose}(J, T)), \quad (5)$$

де $P_{decompose}$ — інструкції щодо декомпозиції судового рішення у послідовність дій.

Після декомпозиції судового рішення у CACD формується правова позиція Legal position (LP), яка узагальнює висновок, що впливає з аналізу правових норм і підстав їх застосування у контексті конкретного судового рішення.

Модель правової позиції судового рішення

Правова позиція LP має включати:

- опис правової позиції pd — текстове або концептуальне формулювання, яке пояснює, як правові норми застосовувалися для вирішення конкретного питання;

- посилання на правові норми pl — список посилань на правові норми, що забезпечують юридичну підставу правової позиції.

Судове рішення може складатися з декількох правових позицій, тобто його можна записати формулою

$$J = \{LP_i | i = 1, 2, \dots, m_p\}, \quad (6)$$

де m_p — кількість правових позицій у судовому рішенні J .

Формально правову позицію LP_i для судового рішення J визначають за формулою

$$LP_i = (pd_i, pl_i), \quad (7)$$

де $pd_i = \sum_{j=1}^m \{a_j | a_j \in LP_i\}$ генерується агрегуванням та узагальненням дій a_j із CACD, які належать до правової позиції LP_i ; $pl_i = \{l_j | l_j \in pd_i\}$ — множина всіх унікальних посилань на правові норми, які використовувалися для генерації pd_i .

Генерацію правових позицій можна описати формулою

$$\begin{aligned} & \{LP_i | i = 1, 2, \dots, m_p\} = \\ & = LLM(P_{legal\ position}(CACD, T)), \end{aligned} \quad (8)$$

де $P_{legal\ position}$ — інструкції щодо генерації правових позицій судового рішення з послідовністю дій учасників судового рішення.

Таким чином, алгоритм формує базу судових рішень та їх правових позицій, що визначається формулою

$$\begin{aligned} & B = \left\{ \left(J_k, \{LP_1^k, LP_2^k, \dots, LP_{mk}^k\} \right) \right. \\ & \left. CACD_k, ULNL_k, meta(J_k) \right\}, |k = 1, 2, \dots, t\}, \end{aligned} \quad (9)$$

де J_k — унікальне судове рішення; $\{LP_1^k, LP_2^k, \dots, LP_{mk}^k\}$ — множина правових позицій, які містить J_k ; $CACD_k$ — послідовність дій судового рішення J_k ; $ULNL_k$ — посилання на правові норми із судового рішення J_k ; $meta(J_k)$ — метадані рішення J_k ; t — загальна кількість унікальних судових рішень у корпусі.

Базу судових рішень та їх правових позицій використовує розмірково-пошуковий алгоритм, який може швидко ідентифікувати релевантні правові позиції для правових ситуацій користувачів, оцінюючи їх значущість і корисність у кожному конкретному випадку.

Верифікація алгоритму

У табл. 1 наведено перелік компонентів системи та відповідних великих мовних моделей LLM, які застосовуються для реалізації функцій компонентів. Основне призначення цієї таблиці — забезпечити прозорість та обґрунтованість вибору моделей LLM для кожного компонента

Таблиця 1. Вибір LLM для компонентів алгоритму підготовки правових позицій судових рішень

Компонент	LLM структуризації статей	LLM структуризації статей	LLM декомпозиції	LLM Правової позиції
Модель LLM	GPT/4o-mini	GPT/4o-mini	GPT/o3	GPT/o3-mini
Посилання на модель	https://platform.openai.com/docs/models/o4-mini	https://platform.openai.com/docs/models/o4-mini	https://platform.openai.com/docs/models/o3	https://platform.openai.com/docs/models/o3-mini
Аргументація	Структуризація статей кодексів: основним завданням є розподіл тексту на окремі частини. Цей процес не потребує глибокого аналізу змісту або розширеного контексту, тому пріоритетом стає оптимізація витрат та ефективність обробки тексту	Пошук посилань на правові норми: метою є визначення та структурування правових норм за шаблоном. Оскільки процес не потребує глибокого розуміння змісту, акцент робиться на зниженні витрат і швидкому обробленні інформації	Декомпозиція судового рішення: це завдання має високий рівень складності, адже вимагає точного розуміння тексту й логічного аналізу послідовності дій. Найкраще підходять моделі, які спеціалізуються на аргументації та наукових задачах, що забезпечують високу точність результатів	Перетворення судового рішення у правову позицію: завдання потребує чіткого розуміння тексту і вміння формувати аргументовані відповіді. Утім, оскільки вхідні дані вже структуровані, можна використовувати менш складну модель без втрати якості результату

системи. Зокрема, таблиця містить інформацію про найменування компонентів, використані моделі LLM, посилання на технічну документацію цих моделей, а також аргументацію вибору кожної моделі залежно від специфіки завдання.

Вибір моделей для кожного компонента системи ґрунтується на характеристиках моделей і вимогах до завдань. Для завдань структуризації статей і пошуку правових норм було обрано моделі GPT/4o-mini, що характеризуються високою швидкістю обробки та оптимізованими витратами ресурсів. Це обумовлено тим, що зазначені завдання не вимагають глибокого семантичного аналізу тексту, а натомість потребують ефективної обробки та структурування інформації.

Для компонентів, що передбачають виконання більш складних завдань, таких як декомпозиція судового рішення і формування правової позиції, використовують моделі GPT/o3 та GPT/o3-mini. Ці моделі забезпечують вищий рівень розуміння тексту і здатність до аргументованих відповідей, що є критичним для зазначених завдань. Вибір моделі GPT/o3 для декомпозиції обумовлений необхідністю глибокого аналізу тексту і формування послідовності дій, а GPT/o3-mini використовують для формування правової позиції, оскільки оброблені дані дозво-

ляють застосовувати спрощену модель без втрати якості результату.

Валідація алгоритму

Для валідації алгоритму підготовки правових позицій ми згенерували правову позицію для судового рішення із Базу правових позицій ВСУ (<https://lpd.court.gov.ua/document/2065>). Правова позиція у зазначеній базі має вигляд, показаний на рис. 3.

Ця правова позиція не відповідає висновку справи, оскільки виглядає не як чітке правило, яке пояснює правильне використання правових норм і їх взаємодію для схожих судових рішень, а як загальна порада без чітко визначеного формулювання, що ускладнює однозначну інтерпретацію й використання цієї правової позиції.

На першому етапі формування правової позиції із судового рішення ми отримали список використаних правових норм:

КЗпП ст. 36, КЗпП п. 2 ч. 1 ст. 36, КЗпП ст. 40, КЗпП ст. 235, ЦПК ч. 2 ст. 389, ЦПК ч. 3 ст. 3, ЦПК ч. 1 ст. 402, ЦПК ч. 1 ст. 263, ЦПК ст. 4, ЦПК ст. 12, ЦПК ст. 13, ЦПК ст. 175, КЗпП ч. 2 ст. 23, КЗпП ч. 1 ст. 39-1, КЗпП ч. 2 ст. 39-1, ЦПК п. 2 ч. 1 ст. 409, ЦПК п. 1 ч. 3 ст. 411, ЦПК ст. 400, ЦПК ст. 409, ЦПК ст. 411, ЦПК ст. 416

Обставини, які необхідно враховувати при вирішенні питання про можливість укладення строкового трудового договору

Вирішуючи питання про можливість укладення строкового трудового договору, необхідно враховувати: 1) характер виконуваної роботи, який передбачає можливість встановлення трудових відносин на невизначений строк; 2) умови виконання роботи, які мають бути такими, що обмежуються певним періодом чи обсягом роботи; 3) інтереси працівника; 4) чи такий договір прямо визначений у законодавчих актах як строковий; 5) дотримання вимог, передбачених частиною другою статті 39-1 Кодексу законів про працю України

Рис. 3. Правова позиція з Бази правових позицій Верховного Суду

На основі цього списку було сформовано підказку щодо використаних правових норм. Оскільки ця підказка завелика, щоб її викласти повністю у цій статті, наведемо лише її частину:

частина 2 статті 23 кодексу КЗпП

Строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника та в інших випадках, передбачених законодавчими актами.

частина 1 статті 39-1 кодексу КЗпП

Якщо після закінчення строку трудового договору (пункти 2 і 3 статті 23) трудові відносини фактично тривають і жодна із сторін не вимагає їх припинення, дія цього договору вважається продовженою на невизначений строк.

частина 2 статті 39-1 кодексу КЗпП

Трудові договори, що були переукладені один чи декілька разів, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 23, вважаються такими, що укладені на невизначений строк.

На другому етапі відбувається декомпозиція судового рішення у послідовність дій учасників судового рішення. Послідовність дій учасників судового процесу є ключовими фактами зі справи, що є достатніми для швидкого розуміння процесу прийняття судового рішення. Оскільки послідовність дій завелика, щоб її повністю відтворити у цій статті, наведемо лише її частину:

Сутність: Позивач ОСОБА_3

Дія: Подання позову до Приморського районного суду м. Одеси (травень 2017 року):

Роз'яснення дії:

Підстави: Позивач працював електромонтером ботанічного саду ОНУ ім. І. І. Мечникова з 01.04.2001 р.; наказом № 3377-18 від 10.12.2015 р. був звільнений 31.12.2015 р. за п. 2 ч. 1 ст. 36 КЗпП (закінчення строку договору). Вважає, що у 2007 р. між сторонами укладений безстроковий договір, тому підстав для звільнення не було.

Результат: Позовні вимоги: 1) поновити на посаді електромонтера; 2) стягнути середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Аргументація результату: Посилання на ст. 36, 40, 235 КЗпП: відсутність законної підстави для звільнення, оскільки трудовий договір безстроковий, а наказ не містить підстав зі ст. 40 КЗпП.

Сутність: Позивач ОСОБА_3

Дія: Подання касаційної скарги до Верховного Суду:

Роз'яснення дії:

Підстави: Стверджує неправильне застосування матеріального права (ст. 23, 36, 39-1, 40, 235 КЗпП) та порушення процесуальних норм (ст. 389 ЦПК). Вказує, що: 1) заяв про строковий договір у 2007 р. не подавав; 2) характер його роботи постійний; 3) суди не дослідили підстави для строкового договору.

Результат: Просить скасувати постанову апеляційного суду й направити справу на новий розгляд.

Аргументація результату: Наявні підстави касаційного оскарження: неправильне застосування норм матеріального права та неповне дослідження доказів, що завадило встановити істотні факти.

Сутність: Верховний Суд

Дія: Правовий аналіз та оцінка доводів касаційної скарги:

Роз'яснення дії:

Підстави: Досліджено норми ст. 23 ч. 2, 36, 39-1, 235 КЗпП; ст. 389, 400, 402, 409, 411, 416 ЦПК; матеріали справи: заяви позивача, накази про прийняття та звільнення.

Результат: Констатовано істотні порушення норм матеріального й процесуального права судами попередніх інстанцій.

Аргументація результату: 1) Суди не встановили, чи дозволяв характер і умови роботи (електромонтер ботанічного саду) укладати саме строковий договір, чим порушили ст. 23 ч. 2 КЗпП. 2) Повторне річне переукладання договорів 2007-2015 рр. не досліджено щодо перетворення на безстроковий (ст. 39-1 ч. 2 КЗпП). 3) Предмет і підстава позову не вимагали визнання договору недійсним; суди помилково поклали на позивача обов'язок оскаржувати договір. 4) Невиконання судом обов'язку повно дослідити докази є

підставою, передбаченою п. 1 ч. 3 ст. 411 ЦПК, для скасування рішень.

На останньому, третьому етапі з послідовності дій учасників судового рішення ми формуємо правові позиції судового рішення. У результаті формування правових позицій алгоритм згенерував дві правові позиції.

1. При визначенні правомірності звільнення необхідно встановити, чи фактично було укладення строкового трудового договору, чи трудові відносини після закінчення встановленого строку фактично продовжувалися без вимоги однієї зі сторін про припинення. Якщо факт подальшої роботи свідчить про те, що договір перетворився на безстроковий (відповідно до частини 1 та частини 2 статті 39-1 Кодексу КЗпП), звільнення за п. 2 частини 1 статті 36 Кодексу КЗпП не має законних підстав.

2. Судовий процес має здійснюватися з обов'язковим і всебічним дослідженням усіх доказів, що мають значення для правильного вирішення справи. Недостатнє дослідження підстав для укладення строкового трудового договору, а також неналежна оцінка доказів щодо характеру виконуваної роботи порушують норми процесуального законодавства (зокрема, п. 1 частини 3 статті 411, статті 400, 402, 409 та 416 ЦПК) і є підставою для скасування попередніх рішень і направлення справи на новий розгляд.

Перша правова позиція стосується вирішення справи щодо незаконного звільнення працівника, оскільки строковий трудовий договір укладався кілька разів, у результаті чого він набув статусу безстрокового, а отже, звільнення є незаконним.

Друга правова позиція відповідає процесуальній частині судового рішення, яка визначає, що апеляційний суд не розглянув усіх доказів і таке рішення не може бути законом.

Отримані правові позиції відповідають виводу судової справи із вказуванням всіх потріб-

них правових норм і результатом їх застосування, що дає чітке розуміння, як ці правові норми можуть бути використані у схожих випадках у майбутньому.

Не менш важливими характеристиками є швидкість роботи алгоритму та його ціна.

Для обробки судового рішення і перетворення його на правові позиції алгоритм в середньому витрачає 1 хвилину 32 секунди. Середня швидкість читання людини варіюється від 200 до 400 слів за хвилину, для розрахунків взято середнє значення – 300 слів за хвилину. Оброблене судове рішення має 1873 слова, таким чином час, потрібний для прочитання потрібного документа, становить 6 хвилин 15 секунд, що суттєво перевищує час роботи алгоритму.

Ціна за обробку наведеного судового рішення склала \$0,244 або 10 гривень 12 копійок.

Наведемо ще один приклад роботи алгоритму підготовки правових позицій для судового рішення з Базис правових позицій ВСУ (<https://lpd.court.gov.ua/document/44869>).

Правова позиція у Базі правових позицій ВСУ має вигляд, показаний на рис. 4.

Ця правова позиція вичерпно передає суть судового рішення і поставленого в ньому правового конфлікту. Утім, у цьому судовому рішенні були й інші порушення, окрім нерозгляду доказів, які не зазначені в Базі правових позицій ВСУ.

Наведемо ключові моменти з послідовності дій цього судового рішення:

Сутність: Засуджений ОСОБА_7 та захисник ОСОБА_6

Дія: Подання касаційних скарг:

Роз'яснення дії:

Підстави: Посилання на: недопустимість доказів через порушення ст. 477 КПК; відсутність складу ч. 5 ст. 191 КК та ч. 1 ст. 190 КК; відсутність обов'язкової економічної експертизи (ч. 2 п. 6 ст. 242 КПК); помилки у визначенні розміру шкоди й відповідача

Відновлення з'ясування обставин після повідомлення обвинуваченим нових обставин під час судових дебатів чи в останньому слові

КПК передбачає, що в разі якщо обвинувачений навіть в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження, суд за своєю ініціативою або за клопотанням учасників судового провадження відновлює з'ясування обставин, установлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, після завершення яких відкриває судові дебати щодо додатково досліджених обставин і надає останнє слово обвинуваченому. Подібне положення передбачене в КПК й у випадку повідомлення такої інформації під час судових дебатів

Рис. 4. Правова позиція з Базис правових позицій Верховного Суду

за цивільними позовами; незаконний склад апеляційної колегії.

Результат: Просили скасувати вирок і ухвалу та закрити провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК як недоведене.

Аргументація результату: Захист стверджував, що кошти не були ввірені ОСОБА_7 особисто, правочини уклалися від імені ТОВ, а потерпілі фактично отримали квартири, тому шкоди немає.

Сутність: Верховний Суд

Дія: Оцінка вирішення цивільних позовів:

Роз'яснення дії:

Підстави: Захист надав документи про часткове відшкодування шкоди та набуття потерпілими права власності на квартири, але суди їх не оцінили.

Результат: Визнано істотне порушення вимог ст. 419 КПК; питання розміру шкоди потребує нового розгляду.

Аргументація результату: Навіть пізні подання доказів зобов'язує суд відновити дослідження (ст. 364, 366 КПК); апеляційний суд мав можливість перевірити нові обставини, але проігнорував їх, порушивши принцип повноти судового розгляду.

Сутність: Верховний Суд

Дія: Підсумкова оцінка істотності порушень та ухвалення постанови:

Роз'яснення дії:

Підстави: Виявлено істотні порушення процесуального закону (ст. 419, п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК), що вплинули на законність рішення апеляційного суду.

Результат: Касаційні скарги задоволено частково; ухвалу Сумського апеляційного суду від 18.03.2024 скасовано; справу направлено на новий апеляційний розгляд.

Аргументація результату: Недоліки кваліфікації та невірність цивільно-правових вимог не можуть бути усунуті в касаційній інстанції, тому необхідний новий апеляційний розгляд з урахуванням зауважень Суду.

У результаті формування правових позицій із судового рішення <https://lpd.court.gov.ua/document/44869> алгоритм згенерував дві правові позиції.

1. Під час кваліфікації кримінального правопорушення у справах про шахрайські дії з участю службових осіб необхідно чітко розмежовувати категорії заволодіння та привласнення. Неповнота мотивувальної частини су-

дових рішень та неточне визначення форми об'єктивної сторони злочину порушує вимоги щодо правильного застосування норм матеріального та процесуального права. Застосування норм має відбуватись із врахуванням як чіткого юридичного визначення складу злочину, так і дотримання принципів змагальності та об'єктивності судочинства, що передбачено нормами КПК (ст. 419, п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК) та нормами касаційного провадження (ст. 433 КПК, ст. 400 КПК).

2. Повномасштабне відновлення процесуального дослідження доказів з метою встановлення належного розміру матеріальної шкоди та перевірки належності цивільно-правових рішень є необхідним для забезпечення реалізації прав потерпілих. Судовий розгляд цивільних позовів має ґрунтуватись на принципах повноти та всебічності судового розгляду (відповідно до ст. 364, 366 КПК), що включає аналіз нововиявлених доказів, навіть якщо вони подані пізніше, аби уникнути порушення права на справедливий судовий розгляд, встановленого ЦПК.

Друга правова позиція відповідає тій, що зазначена у Базі правових позицій ВСУ. Водночас алгоритм виявив ще одну правову позицію, яка стосується неправильної кваліфікації судом нижчої інстанції складу злочину обвинуваченого, що також відіграє ключову роль у скасуванні судового рішення.

Висновки

1. Запропоновано модель розмірково-пошукового алгоритму генерації контекстно-обґрунтованої правової позиції, що ґрунтується на актуальних даних правових позицій ВСУ, законодавстві та кодексах України, на основі сучасних технологій Data Science і LLM.

2. Розмірково-пошуковий алгоритм призначений для аналізу будь-яких судових рішень незалежно від виду судочинства, типу судового рішення і стадії розгляду справи та для генерації нових структурованих, контекстно-обґрунтованих правових позицій.

References

- [1] Jan Bernaziuk, "Shtuchnyi intelekt ta systema pravosuddia Ukrainy: rezultaty spivpratsi u rotsi, shcho mynuv", *Portal suchasnoho prava Supreme Observer*. <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/934/shtuchnyi-intelekt-ta-systema-pravosuddia-ukrainy-rezultaty-spivpratsi-u-rotsi-sh%D1%81ho-mynuv>
- [2] P.P. Maslianko, S.S. Mirko, "Kontseptualna model NLP-systemy poshuku relevantnoi pravovoi pozytsii na mnozhyni sudovykh rishen sudochynstva Ukrainy", *Наукові вісники КПІ*, 2023, no. 1–4, pp. 71–85. doi: 10.20535/kpissn.2023.1-4.310302

- [3] A.R. Kurbanova, "Pidstavy Vidstupu Verkhovnoho Sudu Vid Isnuiuchoi Pravovoi Pozytsii: Praktychni Pidkhody". *Juridical scientific and electronic journal*, 2024, no. 3, pp. 508–512. URL: doi: 10.32782/2524-0374/2024-3/123 (date of access: 11.03.2025).

P.P. Maslianko, S.S. Mirko

RATIONAL SEARCH ALGORITHM FOR SEARCHING FOR A LEGAL POSITION IN A SET OF JUDICIAL DECISIONS OF THE JUDICIARY OF UKRAINE USING LARGE LANGUAGE MODELS

Background. The need to develop a reasoning search algorithm that is capable of automating the search and generation of context-based legal positions and an algorithm for generating legal positions of judicial decisions from existing judicial decisions in the judicial system of Ukraine, as a preparatory stage for a reasoning search algorithm.

Objective. Development of the concept of a reasoning search algorithm that is capable of automating the search and generation of context-based legal positions. Development and implementation of an algorithm for generating legal positions of judicial decisions available in the judicial system of Ukraine.

Methods. Development of the concept of a model of a reasoning search algorithm with three main components: search, formation of alternatives and generation of an answer. Development and implementation of an algorithm for generating legal positions of court decisions that searches for used legal norms, decomposes court decisions into a sequence of actions and generates legal positions.

Results. Mathematical model of the algorithm for generating legal positions of court decisions, which ensures automatic formation of a database of structured legal positions. Validation of the algorithm for generating legal positions of court decisions by comparing the results of the algorithm analysis and existing legal positions in the Database of Legal Positions of the Supreme Court.

Conclusions. The need for automating the search and generation of context-based legal positions is substantiated. The concept of a reasoning search algorithm is proposed, which is capable of automating the search and generation of context-based legal positions. An algorithm for generating legal positions using large language models and Data Science methods has been implemented, the validation of which has shown that the results correspond to the existing positions of the Supreme Court.

Keywords: legal position; court decision; reasoning search algorithm; large language models; NLP; Data Science; automation of judicial proceedings.

Рекомендована Радою
факультету прикладної математики
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Надійшла до редакції
20 січня 2025 року

Прийнята до публікації
30 червня 2025 року